

KAKOVOST NORMALIZACIJE V BIVALNI ENOTI ZA ODRASLE OSEBE Z MOTNJO V DUŠEVNEM RAZVOJU

Ocenila sem kakovost doseganja načel normalizacije (večanje izbire, razvijanje udeležbe, poglobljanje odnosov, individualizacija razvoja, stopnjevanje druženja) v bivalni enoti za odrasle osebe z motnjo v duševnem razvoju Varstveno-delovnega centra Polž Maribor. Zbrala sem podatke o poteku življenja stanovalcev v bivalni enoti in ocenila delovanje ustanove.

V dveh bivalnih enotah VDC Polž živi 13 odraslih oseb z motnjo v duševnem razvoju. V hiši 8, v stanovanju v bloku pa 5. Prva enota deluje štiri leta, druga pa poldrugo leto. 10 stanovalcev ima zmerno, dva težjo in eden lažjo motnjo v duševnem razvoju, nekateri imajo tudi dodatne motnje. Obe enoti sta dislocirani enoti VDC Polž, ki poleg dnevnega varstva programsko pokrivata institucionalno varstvo (bivanje in 24-urno dnevno oskrbo).

Osnovni cilj vključitve v bivalno enoto je nadomestiti in dopolniti matično družino, zagotoviti bivanje in oskrbo odraslim osebam z motnjo v duševnem razvoju in jim omogočiti, da zaživijo samostojno.

Bivalna enota deluje po principu maksimalne in optimalne participacije vsakega posameznika glede na njegove sposobnosti pri vseh aktivnostih vsakodnevnega življenja. Temeljni princip dela je: »Vse, kar zmore, naredi in prispeva v skupnosti stanovalcev sam.« Delavci jim pri razvijanju samostojnosti pomagajo, jih usmerjajo, jim svetujejo, kjer potrebujejo pomoč. Pri tem upoštevajo moto: »Pomagaj mi, da naredim sam.«

Cilj dela je razvijati maksimalno samostojnost stanovalcev in s tem krepiti normalizacijo življenja. Bivalna enota deluje po principu običajnega življenja. Po načinu bivanja se poskuša čim bolj približati običajnemu družinskemu življenju.

POGLABLJANJE ODNOSOV

Ko zaposleni govorijo s stanovalci, ne uporabljajo strokovnega jezika, pogovarjajo se v njim razumljivem jeziku. Pojme in situacije jim razlagajo s preprostimi, enostavnimi besedami (npr. kopališče je prostor, kjer je veliko bazenov, kamor se lahko gremo kopati).

Zaposleni ne nosijo uniform, ki bi jih ločevala od stanovalcev, temveč nosijo vsakdanja oblačila. Stanovalce spodbujajo, da s svojimi sposobnostmi in spretnostmi prispevajo k delovanju bivalne enote. Nekateri stanovalci hodijo nakupovat v trgovino, predlagajo, kaj je treba kupiti, samostojno obiskujejo zdravnika, zobozdravnika, urejajo zadeve za sostanovalca. Obravnavajo jih v skladu z njihovo biološko starostjo. Velikokrat je slišati med stanovalci: »Nisem otrok, vem, kaj delam.« Izjava fanta, ki živi s punco pol leta: »S punco sva par že leto in pol, rada se imava, vesela sva, da skupaj živiva. Razmišljala sva o otroku, vendar otrok stane. Še je čas za to.«

Poudarjene so človeške kvalitete (prijaznost, toplina, spoštovanje, prijateljstvo) in vzajemna pomoč med stanovalci. Rečejo: »Daj da ti pomagam, bom jaz namesto tebe, boš drugič ti.« Zaposleni v delovnem času naredijo maksimalno, v prostem času pa se ne družijo s stanovalci, ker imajo s tem slabo izkušnjo. Druženje je povzročilo preveliko čustveno navezanost stanovalcev, neenak odnos do delavcev in stanovalcev in stiske ob odhodu delavca.

Zaposleni sprejemajo stanovalce kot ljudi, ki so vredni spoštovanja in ki lahko s svojim mnenjem prispevajo k skupnosti. Njihova mnenja so upoštevana, če pa to ni mogoče, jim poskušajo pokazati drugo plat. Praksa v bivalni enoti je bila, da so stanovalcem določali matične delavce. Lani so stanovalci izrazili željo, da si sami izbirajo matične delavce. Bivalna enota deluje na temelju recipročnosti, kjer vsi kaj dajejo in sprejemajo. Stanovalci hodijo v službo v delavnice VDC, trije

pa so zaposleni po projektu integriranega zaposlovanja v večji trgovski hiši v Mariboru. Za delo dobijo nagrado, ki znaša od 3.000 do 23.000 tolarjev na mesec (namensko varčujejo za lasten TV, radio, prenosni telefon ipd.). Stanovalci med seboj velikokrat delujejo kot terapevti, dajejo nasvete drug drugemu, se opozarjajo, opominjajo, tolažijo, razlagajo. V situaciji fizične agresije stanovalca nad drugim stanovalcem je zaposlena delavka umirjala situacijo, pri čemer ji je bistveno pomagala navzoča stanovalka. Začela ga je umirjati, trepljati po ramenu, prinesla mu je vodo, mu brisala pot s čela. Z njeno pomočjo se je agresivni stanovalec popolnoma umiril, delavka pa je medtem poskrbela za ostale stanovalce.

VEČANJE IZBIRE

Na VDC imajo stanovalci možnost izbire dela, ki posamezniku bolj ustreza, pri katerem je spretnější, kjer se bolje počuti. Stanovalec, ki je v službi prihajal v nenehne konflikte z drugimi, je bil na svojo željo prerazporejen v drugo manjšo skupino, kjer se je dobro vključil.

Okvirni red v bivalni enoti je določen s hišnim redom. Sami se odločajo, kako bodo izkoristili oz. preživeli prosti čas. Organizirane so športne aktivnosti (atletika, plavanje, fitnes), v katere se vključujejo po svoji presoji. Prilagoditi prosti čas skupini je treba enkrat tedensko, ko je dan čiščenja, zaradi skupnih izletov ali drugih organiziranih aktivnostih. Jedilnik oblikuje delavka-gospodinja po predlogih stanovalcev. Čas za obroke je določen okvirno in ga je mogoče glede na želje, potrebe, situacije vsakodnevno prilagajati. Velikokrat izrazijo željo, da bi npr. imeli večerjo prej, ker potem kam gredo. Stranišča in kopalnice so skupni. Čas za kopalnico ni določen. V eni enoti so se stanovalci dogovorili za vrstni red uporabe kopalnice. Ob prosti kapaciteti lahko izberejo sobo in enoto. Fant in dekle, ki sta bila že več kot leto dni par, sta želela živeti skupaj, kapacitete v obeh enotah pa so bile polne. Predlagali smo stanovalcem, da pomagajo pri iskanju rešitve, in so sami našli možnost, tako da se je ena stanovalka preselila v drugo enoto, drugi dve pa sta zamenjali sobo. V okviru ustanove gredo tudi na počitnice, izbirajo lahko med tremi lokacijami.

INDIVIDUALIZACIJA RAZVOJA

V bivalni enoti imajo stanovalci na voljo strokovne službe (defektolog, socialni delavci, psiholog, klinični psiholog, specialni pedagog in zunanje službe). Strokovno delo je individualizirano, prilagojeno posamezniku, njegovim potrebam, sposobnostim, željam. Vključuje zlasti področja skrbi za samega sebe, orientacije v prostoru in času, komunikacije, znanja, spretnosti, osebnostnih lastnosti, vedenja in čustvovanja, posebnih interesov in zaposlitve. Pomembno vlogo pri strokovnem delu imajo tudi matični delavci, ki so osnovna vez zvezi s stanovalcem, za katerega je zadolžen – zastopa pravice in interese, skupaj z drugimi delavci izvaja projekte, s katerimi poskušajo zagotoviti individualizirane storitve, spremlja počutje in potrebe, pospešuje socialne stike, izvaja zagoništvost in pomoč pri doseganju večjih ciljev v življenju, je stanovalec zaupnik. Ena od stanovalk mi je rekla: »Tebe bom imela za matično delavko, tebi lahko zaupam, če moram kaj urediti, mi ti pomagaš, s tabo se lahko pogovarjam.« Matični delavci oblikujejo tudi individualne programe dela. Stanovalcem pomagajo izraziti potrebe, želje, zahteve, če sami ne znajo. Matični delavci dobro poznajo stanovalce. Izvajalci programov pa so v večini primerov vsi delavci. Aktivni izvajalec individualnih programov je matični delavec, ki s stanovalcem zazna potrebo (npr. po učenju orientacije v okolju), naredi individualni program izvedbe skupaj s strokovnim timom in stanovalcem, poskrbi, da so izvedeni zastavljeni koraki v programu, skratka, poskrbi za celoten potek dela. Ostali izvajalci programa izvajajo posamezne korake (npr. preveri, ali stanovalec pravilno prečka cesto).

Z aktivnim strokovnim delom dosegamo, da imajo stanovalci dobro mnenje o sebi, da se v sebi čutijo pozitivne in vredne in da dosežejo ustrezne socialne spretnosti. Velikokrat je kateri stanovalec slabe volje, nerazpoložen, sostanovanci pa ga spodbujajo in mu pomagajo krepiti samopodobo, razložijo mu, kako vidijo situacijo oni, itn.

OPREMA V BIVALNI ENOTI

V obeh enotah je osnovna oprema. Stanovalci lahko imajo tudi svojo opremo, npr. slike, radio, tv, kolikor jim dopuščajo finančne možnosti. Ob beljenju stanovanja lahko izberejo barvo in

podobno. V dveh sobah živita po dva stanovalca, skupno sobo smo pred kratkim omogočili omenjenima fantu in dekletu, ki sta par že več ko leto, v ostalih sobah je po en stanovalec. V svoje sobe se lahko umaknejo, kadar želijo. Vsak ima v sobi omaro, kamor lahko zaklene osebno imetje; ko odide iz hiše ali stanovanja, pa lahko zaklene tudi sobo. Nima pa ključa od vhodnih vrat. Možnost zasebnih telefonskih pogovorov je zagotovljena s pomočjo prenosnega telefona.

Oblačila si kupijo iz lastnih prihrankov ali z denarno pomočjo CSD in jih pri nakupu sami izberejo. Nekaj pa dobijo tudi podarjenih (od posameznikov, RK, Karitasa, »Sožitja«). Nikdar ne vedo, kdo je osebni darovalec – oblačila se zbirajo na sedežu zavoda, od tam pa jih prenesejo v enote. Pri lepoticenju in oblikovanju pričekajo jim pomagajo delavci.

DRUŽENJE

Hiša ne pritegne pozornosti, je povsem običajna hiša v uličnem naselju. Stanovanje je v večjem bloku, kjer prav tako ni zaznati »drugačnosti«. Pri vhodnih vratih je tabla z imenom ustanove, v hiši in stanovanju ni napisov na vratih. V hiši in stanovanju tudi ni prostora, ki bi bil izključno namenjen delavcem, tudi stranišča ne. Sestanke, katerih namen je izražanje želja, mnenj, potreb, predlogov, imajo stanovalci z vodjo enote, po potrebi in izraženih željah pa tudi z ostalimi delavci, direktorico, starši. Stanovalci velikokrat sami rečejo: »Danes bi imeli sestanek, ker se moramo nekaj dogovoriti.« Stanovalec je v situaciji, ki se ga tiče, tudi del tima in je navzoč pri iskanju in reševanju cilja. Vedno ga vprašajo, kaj bo zmožel, nato sprejmejo ustrezne cilje in dogovore.

Uporabljajo običajne mreže storitve (zdravstvene, izobraževalne, socialne, namestitvene, prevozne). Izberejo si splošnega zdravnika, vključeni so v izobraževalne dejavnosti (tečajji, seminarji, knjižnice). Javni mestni promet je v bližini obeh enot, stanovalci ga redno uporabljajo za odhode v mesto in domov.

Na počitnice in izlete gre večina tudi s starši in drugimi sorodniki, razen štirih, ki se udeležijo počitnic in izletov samo v organizaciji bivalne enote.

V bivalno enoto se občasno vključi prostovoljno osebje. S sosedi se pozdravljajo, tesnejših stikov nimajo, so jih pa lepo sprejeli. Predlani za

božič nam je soseda iz bloka podarila potico.

Stanovalci so včlanjeni v društvo »Sožitje«, eden pa tudi v videoteko. Uporabljajo običajne športne klube, niso pa vanje včlanjeni.

RAZVIJANJE UDELEŽBE

Stanovalci bivalne enote imajo predstavnika v dnevnem varstvu, ki lahko vpliva na najvišje ravni vodenja, v bivalni enoti pa nimajo predstavnika. Do svojih osebnih map, map z individualnimi programi, imajo dostop vsi stanovalci, kadar želijo. V timsko obravnavo so vključeni, ko je v obravnavi njihov problem. Preskrbljenost z informacijami o dogajanju v bivalni enoti, službi, okolju je dobra, navadno gre za ustni pretok informacij, včasih pa tudi pisno (okrožnice, zloženke, brošure, časopis). Svobodno se odločajo o vseh osebnih zadevah. Imajo možnost vpliva, kritike, mnenja (npr. o kvaliteti hrane, opreme) in pritožbe. Pritožbeni postopek poznajo, na voljo je tudi zvezek pritožb, pripomb, pohval, v dnevnem varstvu pa je na voljo nabiralnik, kamor lahko anonimno vložijo pritožbo. Vsako pritožbo obravnava sproti vodja enote ali direktorica. Ko se obravnava pritožba, je vabljen tudi stanovalec oz. so vabljeni vsi iz enote, tudi delavci, če se jih pritožba ali situacija tiče. Skupaj iščejo rešitve. Utemeljene pritožbe upoštevajo takoj in pomanjkljivosti tudi odpravijo takoj.

Zagovorništvo je oblika pomoči stanovalcem, da se jih sliši. Izvaja ga matično osebje, ki predstavi voljo stanovalca drugim stanovalcem v enoti ali na strokovnih koordinacijah zavoda. Skrbniki urejajo pravnoformalne zadeve za stanovalce, občasno pa se pojavijo tudi v vlogi zagovornika. V ustanovi spodbujamo stanovalce, da spregovorijo neposredno zase. V bivalni enoti ni prostovoljcev, ki bi pomagali predstaviti individualne interese. Večino odgovornosti za organizacijo kakšne prireditve prevzamejo delavci.

Ob utrjevanju že doseženega nivoja normalizacije so še področja, ki jih je treba razvijati, da bo vsakodnevna organizacija življenja vse bolj pod nadzorom stanovalca. Stanovalec se mora čutiti sposobnega obvladati svoj dan in vse, ki se zgodi. Zadal smo si cilje, ki jih bomo še razvijali: spodbujati stanovalce k iskrenosti medsebojnih odnosov, širiti krog osebnih socialnih stikov za stanovalce, ki nimajo več ožjih sorodnikov, s pomočjo prostovoljcev in na druge možne načine ob

upoštevanju profesionalnega dela zaposlenih v enoti, pomagati pri iskanju prijateljev izven enote, nameniti večjo skrb za zaposlene (preprečevanje izgorevanja), prizadevati si za prehod z nagrade za delo na dostojno plačo, skrbeti, da bodo v čim večji meri zadovoljene posameznikove potrebe, zmanjšati prilagajanje skupini, težiti k večji samostojnosti tistih, ki so sposobni, ciljno poglobljati odgovornost (npr. pri individualnem programu skleniti dogovor, v katerem stanovalc sam določi in si zastavi cilj, kaj bo naredil), spodbujati samostojno obiskovanje knjižnic, članstvo v običajnih športnih klubih, integrirane oblike izobraževanja, razvijati odgovoren odnos do denarja, spodbujati druženje s stanovalci ostalih bivalnih enot po Sloveniji, poiskati oblike družabnosti za starejše stanovalce, razvijati prostovoljno delo, druženje, izbrati predstavnika stanovalcev, spodbujati stanovalce, da se sami sestanejo in predstavijo sklepe sestanka vodji enote, vedno vključiti stanovalca v tim, ko se rešuje njegov problem, in ga spodbujati, da išče rešitve skupaj s strokovnim timom, spod-

bujati samozagovorništvo, sodelovati z združenji za zagovorništvo, spodbujati odgovornost za organizacijo prireditev in pridobiti mnenje stanovalcev pri izbiri kadrov.

Bivalna enota dosega dobro kakovost storitve na področju zagotavljanja normalizacije življenja stanovalcev. Ko stanovalci začutijo, da imajo možnost odločanja, soodločanja, vplivanja na drobne spremembe v svojem življenju in v svojem domu, da so vključeni v vse oblike družbenega življenja in da so upoštevane njihove posebnosti, govorimo o normalnem življenju. Pri tem je bistvenega pomena individualizirano delo, prilagojeno posamezniku, njegovim potrebam, sposobnostim, željam. Pri zagotavljanju normalizacije moramo delo organizirati tako, da stanovalcev sami ne stigmatiziramo. Nivo kvalitete normalizacije je odvisen od veliko dejavnikov – strokovnih, prostorskih, kadrovskih, finančnih, organizacijskih. Delo v bivalni enoti je zelo naporno, zato moramo narediti vse, da bi onemogočili izgorevanje kadra.

Jasmina Breznik